

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ
VE
MEVÂİDÜN – NEFÂİS FÎ KAVÂİDİ'L – MECÂLİS

*Kayhan ATİK**

ÖZET

Osmanlı siyasi ve müesseseler tarihi bakımından oldukça zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, bu kaynaklarda Osmanlı sosyal hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Mevâidü'n-Nefais fî Kavâidi'l-Mecâlis" adlı eseri belki diğer bir çok eserde bulamayacağımız XVI. asır Osmanlı sosyal hayatını, görgü kurallarını, sosyal sınıfları, Osmanlı toplumunu en iyi şekilde yansıtan bir eserdir. Eser XVI. asır sosyal hayatı hakkında bilgi vermekle birlikte aynı zamanda bir siyâset-nâme lâyiha özelliği de taşımaktadır.

Osmanlı yaşayışı ve hayat tarzı her zaman merak edilen konulardan birisi olmuştur. Âli, eserinde saray hayatından, devlet müesseselerindeki bozulmalardan, sosyal sınıflardan, kahvehane, meyhane, çeşitli meslek gurupları (harem, hizmetkarlar), dini hayat, toplum yaşantısından çok ilginç kesitler sunması bakımından çok önemlidir. Âli'nin bu eseri böyle çok değişik bilgileri verirken zaman zaman ölçüyü kaçırarak mübalağaya kaçmışsa da dönemin sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından kıymetli bir kaynak niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: *Gelibolulu Mustafa Âli, Sosyal hayat, Siyaset-nâme, Lâyiha*

ABSTRACT

Although having possessed rich sources about history of politics and institutes of Ottoman Turks we have little sources regarding their social lives. Mustafa Ali's work called the Mevaidü'n-Nefais fî Kavaidi'l-Mecalis includes incomparably much information about 16th century Ottoman social life, customs and classes. Apart from giving information about social life this work has the characteristics of political book.

Ottomans' life manner is always one of the interesting subjects. Âli in his work narrates palace life, corruption in the state institutes, social classes, coffee houses, bars, various jobs and religion. The work is important owing to including vivid scenes of social life. Although Ali's exaggerations in his descriptions of various subjects the work stil maintains its value.

Key Words: *Gelibolulu Mustafa Ali, social life, book of politics, bill*

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Gelibolulu Mustafa Âlî, Mevâidü'n – Nefâis fî Kavâidi'l – Mecâlis, (hızl. Prof. Dr. Mehmet Şeker), Ank. 1997, Türk Tarih Kurumu yayınları (III. Dizi – sayı 16), I – XXXI + 1 – 431 sayfa.

Osmanlı tarih yazıcılığı, 1- Ahmedî (1334 – 1413) “İskender-name”. 2- Tarihî takvimler (vekayi-nameler) 3- Tevârih-i Âl-i Osmanlar gibi safhalardan geçtikten sonra XVI. yüzyılda ise tamamen farklı ve gelişmiş bir Osmanlı Tarihçiliği kimliği ile ve değişik isimle zengin eserler vermeye başlamıştır. Bunlar, 1- Selim-nâmeler¹ 2- Süleyman-nâmeler. 3- Gazavat-nameler² 4- Gaza-nameler. 5- Fetih-nameler. 6- Zafer-nameler. 7- Hususi adlarla yazılan eserler³ 8- Siyaset-nameler⁴ 9- Layihalar⁵ vs. dir.

Siyaset-nameler ve layihalar iki önemli Osmanlı tarihi kaynağıdır. Yazıldıkları dönemde en iyi devlet idaresinin nasıl olması gerektiği ve halkın ıstırabını dile getiren, başta hükümdar olmak üzere vezirler ve diğer devlet adamlarına adaleti tavsiye eden fikir adamı ve aydınlar, devrin idarecilerini uyaran ve yol gösteren siyaset-nameler yazmışlardır. Türk tarihinde Siyaset-name türünün ilk örneğini, Yusuf Has Hacib'in “Kutadgu Bilig” ve Nizamülmülk'ün “Siyasetname” isimli eserleri olarak kabul edebiliriz. Daha sonra bu gelenek Anadolu Selçukluları ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bilindiği üzere, siyaset-namelerin başlangıcı eskiye dayanmakta olup Osmanlı devleti döneminde de devam etmiştir. Osmanlı döneminde özellikle XVI. asrın ikinci yarısından itibaren siyaset-namelerin yanı sıra bir takım islahat layihaları da yaygınlaşmaya başlamıştır. Layihalar ise, Osmanlı Devleti ve toplumunda meydana gelen bozulmaları fark eden devrin aydınlarının, bu çözümlenin sebeplerini ve ne gibi çareler teklif ettiklerini ortaya koyan eserlerdir. Siyaset-nameler ile layihaları tam olarak birbirinden ayırmak mümkün gözüküyor. Ancak, kabaca şöyle ayırım yapabiliriz. Siyaset-nameler daha ziyade devlet düzeni ile ilgili teorik meselelerle ilgilenirken, layihalar ise devlet ve toplumun düştüğü çöküntü ve bundan nasıl kurtarılabilceği hususlarında yazılmışlardır.⁶

¹ M. Cenab; Şehabeddin Tekindağ, “Selim-nameler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İst. 1970, I, s. 197; Ahmet Uğur, “Celal-zade Mustafa ve Selim-Namesi”, **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ank., 1983, sayı: 26, s. 407-425; Kayhan Atik, “Celal-zade Mustafa'nın Selim-namesi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XIV, İzmir, 1999, s.303-308.

² Agah Sırrı Levend, **Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-namesi**, Ank., 1956.

³ Şehabettin Tekindağ, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Belleten**, Ank. 1971, XXXV / 140,

⁴ Bursalı M. Tahir, **Siyasete Müteallik Asar-ı İslamiyye**, İst. 1330; Agah Sırrı Levend, “Siyaset-nameler”, **T.D.A.Y.-Belleten**, Ank. 1962; Agah Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız”, **T.D.A.Y.-Belleten**, Ank. 1964, s. 96; Nevin Güngör Ercan, “Siyaset-namelerimizde Çizilen ‘Devlet Adamı’ Portresinin Temel Özellikleri”, **Bilig**, 8, 1999; Ahmet Uğur, **Osmanlı Siyaset-nameleri**, Kayseri, 1987.

⁵ Mehmet Öz, **Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları**, İst. 1997, Ali İbrahim Savaş, “Layihâ Geleneği İçinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı İslahat Projelerindeki Tespit ve Teklifler”, **Bilig**, 9, 1999.

⁶ Levend, **Siyaset-nameler**, s. 167, 190; Ahmet Uğur, **Osmanlı Siyaset-nameleri**, s. 14; Savaş, **a.g.m.**, s. 88; Öz, a.g.e., s. 14-15.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "Mevâidü'n-Nefais fî Kavâidi'l-Mecâlis" adlı eseri temelde bütün yönleriyle XVI. asır Osmanlı sosyal hayatını, görgü kurallarını, sosyal sınıfları, Osmanlı toplumunu en iyi şekilde yansıtan bir eserdir. Fakat bu yönüyle birlikte Âlî'nin bu eseri aynı zamanda bir siyaset-name ve layiha türünden bir eserdir. Hakikaten tarihe, tasavvufa, sosyal hayata ve ahlaka, hattatlığa ve diğer sanatlara, edebiyata dair değişik konularda eser veren çok yönlü bir şahsiyete sahip olan Âlî'nin bu eseri de çok zengin bir içerik arz eder.

Mesela padişahların dikkat etmesi gereken hususlardan bahsedilmiştir. Saltanatın yıkılma sebepleri, rüşvet, işlerin ehil olanlara verilmemesi; vezirler ve serdarlıkla görevlendirilenlerin özellikleri; ilmiye sınıfı, müderris ve kadıların durumu, bozulmaları ve çözüm yolları; Naib, İmam-Hatip ve vaizlerin içine düştükleri durum ve bundan nasıl kurtulacakları; ilmiye teşkilatının bozulması ve bunları çözmek için çareler teklif edilmesi gibi konulardan bahsetmektedir.⁷ Dolayısıyla eser bu yönleriyle siyaset-name ve layiha türünde bir eser özelliği göstermektedir. Âlî'nin bu eserinin en önemli özelliği ise XVI. asır Osmanlı toplumunu hemen bütün yönleriyle ortaya koymaya çalışmasıdır. Çünkü Osmanlı siyasi ve müesseseler tarihi bakımından oldukça zengin kaynaklara sahip olmamıza rağmen, bu kaynaklarda Osmanlı toplumu hakkında çok fazla bilgiyi bulamamaktayız. Dolayısıyla eser Osmanlı sosyal hayatı ile ilgili önemli bir kaynaktır.

Eserin türü üzerinde verilen bu bilgilerden sonra, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin hayatı hakkında kısa bilgi vereceğiz.

Gelibolulu Mustafa Âlî, 25 Nisan 1541 tarihinde Gelibolu'da doğmuştur. Asıl adı Mustafa olan Âlî altı yaşında okula başlamış, on altı yaşına geldiğinde medreseye gitmiştir. Rüstem Paşa, Haseki ve Semâniye medreselerinde okumuştur. Yirmi yaşında tahsilini bitirince medresede kalmıştır. Âlî, 1561 yılında yirmi yaşında şehzade Selim'e divan katibi olmuştur. Şam beylerbeyi Lala Mustafa Paşa'nın divan katibi görevinde bulunmuştur (1562-1563). 1568-1569 yılları arasında yine Mısır'da divan katipliği yapmıştır. 1570-1571 yıllarında Bosna Beylerbeyi Ferhat Paşa'nın divan katibi olmuştur. "Nasihatü's-Selâtin"de sekiz yıl serhat boylarında akıncılarla birlikte yaşadığını, gece gündüz çalıştığını belirtir. III. Murat'ın tahta geçmesi üzerine İstanbul'a gelmiştir. II. Murat'tan yeni görevler istediye de başarılı olamamıştır. Âlî, daha sonra münşîlik⁸, Halep Tımar Defterdarlığı⁹, Erzurum Mal Defterdarlığı¹⁰, Yeniçeri Katipliği¹¹, 1592 de Defter

⁷ Gelibolulu Mustafa Ali, *Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis*, (hzl. Mehmed Şeker), Ank. 1997, s. 87-99, 136-146.

⁸ Münşî: İyi nesir yazan; bilgi, maharet ve meleke sahibi kişidir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 620.

⁹ Tımar Defterdarı: Tımar işlerine bakan mal memuruna verilen addır. Bkz. Pakalın, a.g.e., III, s. 507.

¹⁰ Mal Defterdarı: Eyaletlerde devletlere ait gelirlerin ve hesaplarının tanzimini mükellef mal memurlarına verilen addır. Bkz. Pakalın, a.g.e., II, s. 394-395.

Eminiliği¹², Amasya Kayseri Sancak Beyliği¹³, Şam Beylerbeyliği gibi bir çok görevde bulunmuştur. Nihayet 1599 da Cidde Emirliği¹⁴ görevini ifa etmek ve Hacc vazifesini yapmak üzere Cidde'ye geldiğini belirtir. Âlî'nin 1599-1600 yıllarında Cidde de öldüğü ve orada gömüldüğü tahmin edilmektedir. Âlî, devlet adamları ve padişahın hizmetinin karşılığını görmediğini, hatta hiç kimsenin onun feryadına kulak asmadığını, üç padişaha fazilet ve irfanını arz ettiği halde, onlardan hiç iltifat ve ihsan görmediğini yakını. Âlî, geçimsiz huyundan ve tatmin olamamasından dolayı, sık sık görevden uzaklaştırılmış; neticede fakir düşmüştür. Hatta kitaplarını bile satışa çıkarmak zorunda kalmıştır.¹⁵

Yazarın yirmi yaşından sonraki hayatı hep yüksek makamlara sahip olma hırsı ve mücadelesi ile geçmiştir. Fakat maalesef arzu ettiği Nişancılığa yükselememiştir. Yazarın hayatı boyunca içinde bulunduğu bu psikolojik durum, eserinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Bu psikolojik ruh halinin, hadiseleri taraflı ve subjektif değerlendirebileceği her zaman gözden kaçırılmamalıdır.

XVI. yüzyıl Osmanlı dünyası, devlet teşkilatı ve toplumu bakımından her yönüyle gelişmiş, hatta zirveye çıkmıştır. Aynı zamanda XVI. asrın son çeyreğinden itibaren, zirveden aşağı doğru inme sürecinin de başladığını söyleyebiliriz. Âlî bu dönemde yaşamış önemli bir şahsiyet olarak her yönüyle gelişmiş bir kültür çevresinde yetişmiştir. Bu bakımdan hem çeşitli ilimleri öğrenmiş, hem de değişik konularda eserler yazmıştır. Tarihe, tasavvufa, hattatlığa, sosyal hayat ve ahlaka dair eserler yazan Âlî, tarihi eserlerde daha fazla temâyüz etmiştir. Onun en önemli tarihi eseri ise “Kühû'l-Ahbâr”dır.

Âlî, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595) ve III. Mehmet (1595-1603) gibi dört padişaha hizmet ederek onların zamanında yaşamış, şiir ve nesir halinde altmışa yakın eser bırakmıştır. III. Murat'ın isteği üzerine yazdığı adab-ı muâşerete dair olan “Kavâidü'l-Mecâlis”ini daha da genişletmek arzusu ile, sosyal yaşayışı, devrinin adetlerini, ahlakını, kurumlarını eleştirdiği, sarayda ve devlet teşkilatındaki bozuklukları dile getirdiği, çeşitli sosyal sınıfların adetlerinden ve benzeri konulardan söz ettiği

¹¹ Yeniçeri Katibi: Yeniçerilerin maaş defterlerini tutan kalemin şefine verilen addır. Bkz. Pakalın, a.g.e., III, s. 629-630.

¹² Defter Emîni: Önceleri Defter-i hakani nazırı, defter-i hakani emîni, son zamanlarda da Tapu Umum müdürü adını taşıyan vazife sahibinin ilk ismi idi. Bkz. Pakalın, a.g.e., I, s. 418-419.

¹³ Sancak Beyi: Eyalet teşkilatı ile Tımar usulünün cari olduğu zamanlarda beş on kazalık yerin mutasarrıfı ve sipahisinin kumandanlığına verilen addır. Bkz. Pakalın, a.g.e., III, s. 119-121.

¹⁴ Emir: Bir yerin idarecisi veya ordu komutanı. Sancak beylerine emirin camisi ümera denirdi. Bkz. Pakalın, a.g.e., I, s. 526.

¹⁵ Şeker, *Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis*, s. 1-16, 20-24; J. Von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Terc. Mehmet Ata, İst. 1332, VII, s. 287; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ank. 1982, s. 141-148; Bekir Kütükoğlu, T.D.V, *İ.A*, II, s. 414; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İst. 1308, III, s. 290; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İst. 1343, III, s. 85; Fleischer, a.g.e., s. 11-12; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1997, I, s. 611-613.

“Mevâidü’n-Nefâis fî Kavâidü’l-Mecâlis” adlı eserini yazmıştır.¹⁶ Fakat bu eser, daha önce belirttiğimiz gibi sıradan bir ahlak veya görgü kurallarını anlatan kitap değildir. Osmanlı, sosyal hayatı, düşünce hayatını, meslek hayatını anlattığı gibi, aynı zamanda siyaset-name ve layiha türü olma özelliği de vardır.

Gelibolulu Mustafa Âlî’nin bu önemli eseri Ege Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden, Prof. Dr. Mehmet Şeker tarafından metnin transkripsiyonu, edisyon kritik ve tahlil yapılarak, Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.¹⁷

Eser Fransızca özetle başlamış; önsözde çalışma usulü ve planı, transkripsiyon ve edisyon kritik yöntemi, “Mevâidü’n-Nefâis”le ilgili çalışmalar ve Âlî’nin diğer eserleri ile ilgili yapılan çalışmalardan söz edilmiştir. Girişte ise, kısaca başlangıçtan XVII. yüzyıla kadar Türk Kültür ve medeniyetinin tarihçesi ve safhaları verilmiştir. Eserin türü, muhtevası, yazılış sebebi ve önemi belirtilmiştir.

Birinci bölümde;

I. Âlî’nin hayatı, tahsili, vazife gördüğü yerler.

II. Âlî’nin şahsiyeti, ilmi ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilmiştir.

III. Âlî’nin eserleri kısmında

1) Âlî’nin tarihi eserleri: “Künhü’l-Ahbâr”, “Fusûlü Hall ü Akd ve Usûlü Harc ü Nakd”, “Hâlâtü’l-Kâhire mine’l-Âdâti’z-Zâhire”, “Zübdetü’t-Tevarih”, “Nusret-name”, “Fursat-name”, “Heft Meclis”, “Nadirü’l-Maharib”, “Mirkatü’l-Cihad”, “Mir’atü’l-Avâlîm”, “Camiü’l-Buhûr der Mecâlis-i Sûr”, adlı eserleri kısaca tanıtılmış ve tarihçiliği hakkında bilgi verilmiştir.

2) Manzum eserleri ve şairliği kısmında, on altı manzum eseri tanıtılmış ve şairliği hakkında bilgi verilmiştir.

3) Sosyal hayata ve ahlaka dair eserleri kısmında, “Nüşatü’s-Selâtin”, “Mehâsinü’l-Adâb”, “Kavâidü’l-Mecâlis”, “Hulasatü’l-Ahvâl der letâfet-i Mevâiz-ı Sahîhi’l-Hâl”, “Tuhfetü’s-Suleha”, “Hakâyıku’l-Ekâlîm”, “Me‘ayübü’l-Erzâl” ve “Sad Kıssa Sad Hisse” adlı eserleri muhtevalarıyla birlikte tanıtılmıştır.

4) Tasavvufa dair eserleri kısmında altı eseri tanıtılmıştır.

5) Hattatlığa, diğer sanatlarla dair eserleri kısmında Âlî’nin hattatlığı ve bu konuyla ilgili eseri tanıtılmıştır.

¹⁶ Şeker, a.g.e., s. XXVII.

¹⁷ Eser ayrıca, Orhan Şaik Gökyay tarafından, “Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları” olarak iki cilt halinde yayınlanmıştır. I. Cilt: Metin. II. Cilt: Sözlük, açıklamalar ve indeks olarak hazırlanmıştır. Bkz. Gelibolulu Mustafa Âlî, **Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları (Mevâidü’n-Nefâis fî Kavâidü’l-Mecâlis)** hzl. Orhan Şaik Gökyay, İst. 1978, (Tercüman 1001 Temel Eser. I-II.)

6) Mektupları ve inşâ'ya dair eserleri kısmında da mektuplarının genel özellikleri ve münşe'atları tanıtılmaktadır.

7) Ayrıca Âlî'nin diğer eserleri ve ona isnat olunan bazı eserler de ayrı bir kısımda ele alınmıştır.

İkinci bölümde;

I. Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis adlı eserin, adının verilişi, yazılış sebebi ve zamanı, eserin nüshaları, eserin tıpkı basımından yapılan sadeleştirmeleri ve Cemil Yener tarafından yapılan sadeleştirmenin uzunca tenkidi yapılmıştır. Eserin dili ve üslubu ile nazım, deyim ve atasözlerinden bahsedilmiştir.

II. Mevâidü'n-Nefâis'in kaynakları genişçe açıklanmıştır.

III. Mevâidü'n-Nefâis'in tahlili kısmında:

1) Eserin Mukaddimesi

2) Toplum Hayatı ve Sosyal Sınıflar. (Burada ilmiye sınıfının çözülmesi ve çareleri hakkında bilgi verilmiştir.)

a) Aydınlar sınıfı ve toplumda sözü geçenler.

b) Aydınlar sınıfının yardımcıları.

c) Çeşitli meslek grupları.

ç) Hayır sahipleri ve eserleri.

e) Toplumun hoş görmediği davranışlarda bulunan gruplar.

f) Toplumda huzur bozucu gruplar, gibi başlıklarla bilgi verilmiştir.

3) Devlet yönetimi ve saray hayatı: Bu kısımda sultanın, devlet adamlarının görevleri, bir saltanatın yıkılmasının sebepleri, rüşvet, işlerin ehline verilmesi, padişah sofraları, harem gibi konulardan bahsedilmiştir.

4) Hizmetkarlar, hizmetten kaçanlar ve cinsi bozuk hizmetkarlar, tutumlu hizmetkarlar, hizmetkarların konuşmaları gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

5) Dini hayat ve ahlaki kurallar: İbadetler, tarikat grupları, milletlerin ahlakı, bazı ahlak kuralları gibi konular vardır.

6) Konuşma kuralları ve adab-ı muaşeret: Burada, sohbet adabı, ziyaret adabı, yemek ve içki meclislerinden

7) Yiyecek, içecek ve giyecekler.

8) Eğlence hayatı: Av, eğlence yerleri, oyuncular, sazlar.

- 9) Askerlik ve askeri sınıflar.
- 10) İktisadi hayat.
- 11) İlimler.
- 12) Yolculuk kuralları.

gibi çok ilginç başlıklar verilmiştir. Mehmet Şeker, Âlî'nin verdiği bilgileri tasnif ederek, yukarıda belirttiğimiz şekilde, XVI. yüzyıl Osmanlı hayatını incelemiştir. Konulara bakıldığı zaman, ağırlık noktası sosyal konular, ardından devlet teşkilatı ve kültür hayatı gelmektedir. Âlî'nin bu eseri belki diğer bir çok eserde rastlayamayacağımız, XVI. asır Osmanlı sosyal hayatından çok ilginç kesitler sunması bakımından çok önemlidir.

Eserin son derece mükemmel yapılan bu tahlilinden sonra sonuç bölümü ve çok geniş bir bibliyografya verilmiştir.

- I. Âlî'nin Kendi Eserleri.
- II. Âlî ve Eserleri Üzerine Yapılan Özel Araştırmalar ve Makaleler.
- III. Âlî'den Söz Edilen Genel Eserler.
- IV. Başvurulan Diğer Eserler.
- V. Sözlük ve Ansiklopedilerle Kataloglar.

Bibliyografyadan sonra transkripsiyonlu metin verilmiştir. Bu metin iki nüshanın karşılaştırılması ile hazırlanmıştır. Bu nüshalar Raif Yelkenci (Y) ile Bursa nüshası (B) kısaltması ile verilmiştir. Fasıllar başlıkları, aslında olduğu gibi, Arapça olarak yazılmıştır. Transkripsiyonlu metnin her sayfasında nüsha farkları aynı sayfa içinde gösterilmiştir. Tıpkı basımın sayfaları () şeklinde gösterilmiş, parantezsiz verilen rakamlar da nüsha farklarını göstermektedir. Köşeli parantezlerle [] devam eden rakamlar ise, metnin sonuna eklenen, Ayet, Hadis, Arapça, Farsça cümle ve beyitlerin çevirileri ve onlarla ilgili notlara aittir. Transkripsiyonda tam transkripsiyon uygulanmıştır. Metnin başında, "Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis" in transkripsiyonlu metnin içindekileri verilmiştir. Metnin sonunda geçen ayet ve hadislerle Arapça ve Farsça cümle ve beyitlerin çevirileri ve ilgili notlar verilmiştir. Son olarak karma dizinde ise, özel adlar, yer adları, mansıp, meslek ve zümreler, kitaplar, ilimler, çeşitli müesseseler ve toplum sınıfları, yiyecek ve eşyalarla diğer bazı tabir ve ıstılahlar gösterilmiştir.

Netice olarak, Osmanlı siyasi ve müesseseler tarihi bakımından oldukça zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, bu kaynaklarda Osmanlı sosyal hayatı hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Âlî'nin bu eseri belki diğer bir çok eserde bulamayacağımız, XVI. Asır Osmanlı sosyal hayatını, görgü kurallarını, sosyal sınıflarını en iyi bir şekilde yansıtan bir kaynaktır.

Osmanlı yaşayışı ve hayat tarzı her zaman merak edilen konulardan birisi olmuştur. Âlî, eserinde saray hayatından, devlet müesseselerindeki bozulmalardan, sosyal sınıflardan, kahvehane, meyhane, çeşitli meslek gurupları (harem, hizmetkarlar), dini hayat, toplum yaşantısından çok ilginç kesitler sunması bakımından çok önemlidir. Âlî'nin bu eseri, böyle değişik bilgileri verirken zaman zaman ölçüyü kaçırmak mübalağaya kaçmışsa da dönemin sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından kıymetli bir kaynak niteliğindedir.

Bu itibarla XVI. asır Osmanlı aydını, bürokrat ve büyük tarihçisi Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, döneminin sosyal hayatını ortaya koyan, aynı zamanda siyaset-name ve layiha özellikleri taşıyan bu önemli eserini ilmi ve ciddi bir şekilde ilim alemine kazandıran sayın Prof. Dr. Mehmet Şeker'i bu çalışmalarından dolayı tebrik ederiz.